

EMLÉKHELYEK

Magyar emlékek nyomában Dalmáciában

Dalmácia a magyar történelemben

Az európai történelemben szinte példa nélküli a horvátok és a magyarok több mint nyolcszáz éves együttélése. A dalmáciai városok és a magyar korona kapcsolata mintegy két-három évszázadon keresztül tartott, s a török hódoltság idejéig nyomon követhető. A magyar-horvát államközösségen belül az Adria vidéke kötötte össze hazánkat Itáliával és a Mediterráneum antik hagyományokat őrző tájaival.

A vidék első ismert lakói a bronzkorban az illírek voltak. Az illírek egyik törzse, a dalmát volt Dalmácia névadója. A horvátok a VII. században jelentek meg e vidéken. Horvátország a IX. század végén Bizánc hűbéres állama lett. IV. Krešimir, horvát uralkodó (1058-1074) terjesztette ki hatalmát Dalmáciára, és vette fel a Horvátország és Dalmácia királya címet. Utóda, Zvonimir király 1076-ban szakított Konstantinápolyal, és a pápai állam alattvalója lett. E lépésével a velencei dózsával is szembekerült. Velence ugyanis egyik legfontosabb feladatának tekintette a kelet-adriai tengeri hajózás biztosítását, és a dalmáciai terjeszkedést. A horvátok fokozatosan betelepültek a dalmáciai városokba, és a romanizált őslakosságot lassan átvette a betelepülők nyelvét.

Amikor 1091-ben a horvát királyi család kihalt, Szent László magyar királynak ajánlották fel a horvát koronát, bár ez még nem jelentette Dalmácia birtoklását is. László Horvátország birtokba vétele után rövid időre eljutott a tengerpartra is, de a kun támadás hírére hazatért Magyarországra. Dalmácia ekkor ismét bizánci fennhatóság alá került.

1096-97-ben Könyves Kálmán indított hadjáratot a Tengeremellék megszerzésére, Bizánc és Velence azonban összefogott, a bizánci császár a dalmát területek igazgatását és védelmét a dózséra bízta. A velencei gályák ekkor verhetetlenek voltak az Adrián, ezért Kálmán békekötésre kényszerült. 1102-ben Kálmán ismét a tengerparton járt, és Tengerfehérvárott (Biograd) horvát királlyá koronáztatta magát, Dalmácia elfoglalására azonban csak 1105-ben került sor.

Kálmán felismerte a tengeri kereskedelem, a tengeri kijárat fontosságát. A dalmát városok rövid harc után önként hódoltak be a magyar királynak. A magyar fennhatóságot jó szívvél fogadták a gazdag tengerparti kereskedővárosok, mert belátták, egymagukban nem képesek Velence vagy Bizánc ellen megóvni függetlenségüket. A magyarok – eltérően Velencétől – nem voltak gazdasági versenytársaik a dalmát kereskedőknek. A magyar királyság nem avatkozott belső ügyeikbe, de megvédte őket ellenségeiktől. A dalmáciai városok egymás után kapták városi kiváltság-leveleiket, illetve kiváltságaik megerősítését. A polgárok adómentességet élveztek, szabadon kereskedhettek, költözhettek, szabadon választották meg vezetőiket, csupán a kikötői vámjövedelem kétharmadára tartott igényt az uralkodó.

Velence nem nyugodott bele Dalmácia elvesztésébe és többször próbálkozott visszaszerzésével. Ezek a háborúk váltakozó sikerekkel zajlottak. 1116-ban Dalmácia velencei kézre került, egy évvel később ismét magyar uralom alá vonták. 1118–1119-ben heves csaták folytak Dalmácia birtoklásáért, ami velencei sikereket hozott.

II. Béla király 1136-ban sikeresen visszaszerezte Dalmácia középső részét, Spalato (Split) központtal, Zára (Zadar) velencei, Raguz (Dubrovnik) bizánci fennhatóság alatt maradt. III. István király 1164-től három éven keresztül háborúzott Bizánccal és Velencével. Bár rövid időre Zára is behódolt a magyar királynak, a békekötés értelmében Dalmácia bizánci kézre került. Tizenöt évi bizánci uralom után III. Béla 1180-ban hetek alatt visszafoglalta Dalmáciát. Zára is fellázadt Velence ellen, és a város a magyar király fennhatósága alá helyezte magát.

Velence ezután is többször próbálkozott Zára visszafoglalásával, de az 1187-es, 1192–1193-as ostromok sikertelenek maradtak.

II. András kereszties hadjárata elindításához Velencétől bérelt hajókat, s a bérleti díj fejében lemondott a legfontosabb dalmáciai kikötővárosról, Záráról. A tatárjárás idején IV. Béla király az Adriai-tenger melléke mehekült, először Klissza, majd Trau várában talált menedéket. Noha Zára 1242-ben kiszakadt a velencei uralom alól, 1243-ban visszafoglalta a dózse, s egy évvel később IV. Bélának ismét le kellett mondania róla.

Egy évszázaddal később Nagy Lajos indított támadást Dalmácia visszahódítására. Az 1345-ben elért behódolás nem tartott sokáig, Velence ostrom alá vette a Zárát, amely hosszú ideig ellenállt, de végül kapitulálásra kényszerült. A várost elfoglaló velenceiek a magyar királyhoz húzó vezetőket kivégeztették vagy bebörtönöztették. 1356–1357-ben ismét Dalmáciáért harcolt Nagy Lajos. Előbb Spalato és Trau, majd Zára és Sebenico (Šibenik) is hatalmába került. 1358 elején Nóna (Nin) városát, Brazza (Brač), Lesina (Hvar) és Curzola (Korčula) szigeteket foglalták el a magyarok. Velence minden eddiginél súlyosabb feltételekkel békekötésre kényszerült Zárában: Dalmácia valamennyi városa a magyar király birtokába került. Ragusa is elismerte a magyar király uralmát, így ekkor a magyar király hatalma dél felé még tovább terjeszkedett az Adriai-tenger partvidékén. Lehetővé vált a magyar hajóhad megszervezése.

A magyar uralom azonban nem volt hosszú életű. A Nagy Lajos halála utáni trónutódlási harcokban Nápolyi László 1409-ben százezer dukátért eladta Velencének Zárát, több dalmáciai várost, szigetet és a magyar királyok Dalmáciára vonatkozó jogát is. Magyarország ezzel hosszú évszázadokra Velencének engedte át Dalmáciát. A raguzai városállam azonban még 1526-ig a magyar királyok uralma alatt maradt, Velence sohasem tudta irányítása alá vonni. Ragusa egyes politikájával megteremtette viszonylagos önállóságát, s kereskedelme révén nagy gazdagságra tett szert.

1797-ben Napóleon megdöntötte a Velencei Köztársaságot, s Dalmáciát Illír tartományok néven Franciaországhoz csatolta. Bukása után, 1815-től Ausztria része lett. A magyar és horvát rendek együttesen követelték I. Ferencről, hogy a dalmát városokat csatolja vissza a magyar koronához. A Habsburgok azonban erre nem voltak hajlandók, és 1918-ig közvetlenül Bécsből irányították Dalmáciát.

Dalmácia városai és magyar emlékei

Zadar (Zára)

Az óváros főutcáján jobbra található a *Szent Simon templom*, a város második legnagyobb temploma. Szentélyében Szent Simon maradványait őrző szarkofág található, melyet Nagy Lajos király felesége, Erzsébet készíttetett a milánói Francesco da Sesto ötvös mesterrel. Két méter hosszú, 250 kg súlyú, fáját ezüstből készült, helyenként aranyozott lemezek borítják. Két kő- és két bronz angyal tartja. A ládikát 13 különböző dombormű díszíti, melyek a szent életét mesélik el, illetve Nagy Lajos családját és zárai bevonulását mutatják be. Szemben három kép található, a jobb oldali képen az a jelenet látható, amikor a várost 1357-ben meghódító Nagy Lajost fogadják a város előkelőségei. A király mögött kísérete áll, fölötte Szent Simon fekszik koporsójában. Láthatók az erődített városfalak és a tengeren lévő gályák. A szarkofág jobb oldalán lévő jeleneten Erzsébetet férje és a horvát nemesek körében láthatjuk. A hátoldal két jelenete közül a bal oldalin Erzsébet és három lánya a szentnek adja a koporsót, a jobb oldalin a királyné apjának halála látható a szent jelenlétében. A koporsó 1380-ban készült, míg az oltár előtti XIII. századi kőszarkofág volt Szent Simon első koporsója. A sekrestyében több szép gyertyatartót, kelyhet őriznek. Legértékesebb egy Anjou címeres XIV. századi aranyozott és zománcozott kehely, amit szintén Erzsébet ajándékozott a templomnak.

A *Szent Kreševan templom* Dalmácia egyik legszebb román kori temploma. Nagy Lajos király szerencsétlen sorsú, Novigradban 1387-ben meggyilkolt özvegyét, Erzsébetet itt temették el. Itt koronázták magyar királlyá 1403-ban egy alkalmi koronával II. Károly fiát, Nápolyi Lászlót, Zsigmond ellenfelét. A magyar koronázási jog szerint ez a koronázás érvénytelen volt.

Kincstárában három magyar vonatkozású tárgyat is őriznek: egy ezüst kelyhet és kehelyalátétet Nagy Lajostól, valamint Erzsébet ékkövekkel díszített koronáját, melyet férjétől kapott. E gyönyörű ajándék az Anjou-kori ötvösművészet remeke.

A Fórum délkeleti sarkán áll a *Szűz Mária templom*, melyet a XI. században a Benedek-rendi kolostor mellé építettek. A román stílusú harangtoronyt – mely a legrégebbi Dalmáciában – Könyves Kálmán király emeltette 1105-ben, Zára elfoglalásának évében. A harangtorony első szintjén, mind a négy sarokban, egy-egy oszlop áll, ezeken összeolvasható egy felirat, mely a király latin nevét örökíti meg: R. CO-LLO-MAN-NUS. A torony külső részén, az első emelet magasságában is latin nyelvű felirat közli, hogy építését Kálmán, Magyarország, Dalmácia és Horvátország királya támogatta. A XIII–XIV. században számos magyar nemes hölgy apácaként élt a kolostor falai között, királyaink pedig valahányszor Zarában tartózkodtak, itt szálltak meg. A kolostor levéltárában őrzik Kálmán Dalmáciába vonulásának és horvát királlyá koronázásának írásos emlékeit. A románkori templomot a XVI. században reneszánsz stílusban átépítették, belseje barokk.

A *Szent Ferenc templom és kolostor* 1280-ban épült, Dalmácia legrégebb gótikus épülete. Többször is átépítették, belseje barokk. A sekrestyében a híres arany színben pompázó, XV. századi „Ugljani táblakép” mellett egy számunkra érdekes, szép domborművet is láthatunk. A kép az 1358. február 18-án kötött békeszerződés aláírását mutatja be. Nagy Lajos király maga diktálta a kemény, megalázó békefeltételeket. Ebben a békében a dózse örökre lemondott a „Horvátország és Dalmácia hercege” címről.

Novigrad (Újvár)

Zárától keletre, a szárazföldre beékelődő ún. Novigradi-tenger (öböl) partján található. Vára a XIII. században épült. A Velencei Köztársaság tulajdona volt, s 1358-ban, a zárai békével szerezte meg Nagy Lajos király.

A fellázadt főurak itt tartották fogva Nagy Lajos özvegyét Erzsébetet, valamint lányát, Mária királynőt, aki az első női uralkodónk volt. Mivel megkoronázásakor csak 11 éves volt, anyja uralkodott helyette. 1386 őszén délvidéki körútjukon elfogták és Novigradba hurcolták őket. Az özvegy anyakirálynét, Erzsébetet 1387 januárjában lánya szeme láttára kegyetlenül megfojtották. Zsigmond megbízásából Frangepán János csapatai már késve érkeztek a vár alá, s hiába foglalták el a várat, a gyilkosság már megtörtént. Az erősség 1409-ben került velencei kézbe.

Az asszonyok fogságuk idején egy díszes miseruhát hímeztek, mely mindmáig a novigradi *Szent Márton plébániatemplom* tulajdonában van. Csak egy apró darab maradt meg az eredetiből, azt belevarrták egy újabb miseruhába.

Biograd na Moru (Tengerfehérvár)

Több fontos történelmi esemény színhelye volt. 1019-től a horvát királyok koronázó- és székhelye, 40 évvel később egyházmegyei székhely lett. 1102 tavaszán itt koronázták horvát királlyá Könyves Kálmánt. IV. Béla is járt itt, mielőtt Trauba menekült volna. A múltnak kevés nyoma maradt. A várost 1125-ben a velenceiek, 1202-ben a keresztiesek dúlták fel, rabolták ki. Sokan Zarából is ide menekültek, ezért lett régi olasz neve: Zara Vecchia (Régi Zára)

Vrana (Vrána - latinul Aurania)

A Szent János lovagvár romjai eredetileg bencés kolostornak épültek a XI. század elején. A XII. században a templomos lovagok szereztek meg, és alakították át erődde. A rend feloszlása után az erőd Károly Róbert király birtokába került, aki 1328-ban a Szent János (johannita) lovagrendnek adományozta. A lovagrend kezdetben betegápoló, majd katonai tevékenységet végzett. 1336-tól a magyarországi johannita rendtartomány vezetője a vránai perjel volt. Ettől kezdve a vránai perjel volt Horvátország egyik leghatalmasabb ura. Katonai hatalma meghaladta a hasonló nagyságrendű földterülettel rendelkező bárók katonai erejét. Állandó, jól felszerelt lovaghadssal rendelkezett.

1409-ben a Serenissima megszállja a Tenger melléket, Vránát is beleértve. Ezzel Vrána végképp elvesz a johanniták számára, csak igénycímében él tovább. A rend székhelyét a Pozsega megyei Pekrec várába teszik át, a vránai perjel címének meghagyásával.

Az egykori lovagvár négyszögletű falai mintegy 10 m-es magasságig állnak.

Šibenik (Sebenico)

A várost a horvátok alapították a X. században. 1066-ban említik először oklevelek. 1105-ben Kálmán kezére került, majd többször is gazdát cserélt. III. Béla 1180-ban visszaszerelte és a XIV. század elejéig a magyar királyok birtokolták. Az Árpád-házi királyok alatt szabad királyi városként kiterjedt jogkört kapott. 1299-től saját püspökséget alapíthatott. A velenceiek többször is elfoglalták, majd Nagy Lajos szerezte vissza 1358-ban. 1412-ben Zsigmond király vereségei nyomán végképp Velencéhez került. A törökök többször is elpusztították.

A város szülötte a humanista *Verancsics Antal*, aki előbb Szapolyai János titkára, majd Habsburg szolgálatba áll, pécsi, aztán egri püspök, végül esztergomi érsek, Magyarország prímása lesz. Sokat áldozott az egri vár és más várak felszerelésére. Levelezésben állt kora számos szereplőjével.

Ugyancsak itt született unokaöccse, *Verancsics Faustus* veszprémi várkapitány, királyi titkár, címzetes csanádi püspök. A *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum* (Európa öt legnemesebb nyelvének szótára) 1595-ben megjelent munkája, amely egy úttörő jellegű latin, olasz, német, dalmát, magyar szótár. Igazi polihisztor volt. Számítalan gépet, szerkezetet készített, melyet *Machinae novae* (Új gépek) című könyvében mutatott be. Őt tekinthetjük az ejtőernyő egyik feltalálójának. Állítólag veszprémi várkapitány korában a vár egyik tornyából kiugorva próbálta ki ejtőernyőjét.

A környék hatalmas főurai a Šubićok, a Zrínyi család ősei, fontos szerepet játszottak a város történetében. A város kiemelkedő műemléke a *Szent Jakab székesegyház*, Giorgio Dalmata (horvátul Juraj Dalmatinac) gótikus-reneszánsz stílusú remekműve. Magyar szempontból fontos irodalomtörténeti kincset rejt a *Ferences kolostor* könyvtára. A gazdag kézirat- és ősnymotatvány gyűjteményben, az egyik kódexben 1982-ben fedeztek fel egy öt soros magyar költeményt. A „Laskai sorok” néven ismert nyelvemlékünk Krisztus szentséges testéhez intézett fohász, az Ómagyar Mária-siralom utáni legrégebbi verses nyelvemlékünk. A XIV. századi verses imát a kódex egyik összeállítója Laskói Demeter bencés szerzetes fordította latinból, 1433-ban.

*„Óh, Istennek teste, üdvösség, ez világnak oltalma,
ó, tisztességes test, most tégedet méltatlan imádlak,
hogy engemet méltass halálomnak idején éltetni.
Óh, életnek kenyere, adj énnekem örök örömet!
Téged kérlek és unszollak, lelkemet testemmel tisztítsad.”*

Trogir (Trau)

A várost a görögök alapították, majd a rómaiak kezére került. Később bizánci, majd velencei fennhatóság alá vonták. A két hatalom küzdelmébe Árpád-házi királyaink is bekapcsolódtak, és több-kevesebb sikerrel uralmuk alatt tartották a várost. Kálmán 1107-ben békés úton szerezte meg, sőt a város püspöke közvetítésével vérontás nélkül vonulhatott be Spalatoba is. Kálmán király oklevélben erősíti meg a város kiváltságait. A traui diplomában ilyen pontok szerepelnek: „Nekem és fiamnak vagy utódaimnak adófizetőim ne legyetek. Püspököknek és bírónak azt rendelem, akit a papság és a nép megválaszt. Megengedem, hogy ősi törvényeitek szerint éljete. Nem engedem, hogy városotokban más magyar vagy idegen lakjék, mint akit saját szántótokból fogadtatok be.” Rövid velencei, majd bizánci uralom után 1180-tól 1322-ig Trau a magyar királyok fennhatósága alatt állt. Ez a korszak a város fénykora. A román és kora gótikus stílus páratlan szépségű alkotása, a Szent Lőrinc katedrális keletkezett ebben a korban.

Trau akkor kapott nagy szerepet a magyar történelemben, amikor a tatárjárás idején, 1242-ben a menekülő IV. Béla király itt kapott menedéket. A király és családja először Klisszában, majd a szigeten épült Trauban húzódott meg. A tatárok a közeli Klissza várát kezdték el ostromolni, mert azt hitték, ott van a király. Amikor megtudták, hogy már nincs ott, felhagytak az ostrommal, és a traui partokra mentek. A király nem érezte elég biztonságosnak a szigeten való tartózkodást sem, ezért a királynét, alig 3 éves fiát és az ország kincseit, köztük Szent István földi maradványait hajókon a közeli szigetre költöztette át, ő maga pedig csónakban ide-oda evezve nézett farkasszemet a parton álló ellenséggel. A tatárok horvát

nyelven követelték a polgároktól, hogy adják ki a királyt, de azok nem voltak erre hajlandók. A tatár hadnak nem sikerült Traut elfoglalni, és hamarosan dél felé elhagyták az országot. A szigetet, ahová a királyi család menekült, a mai napig is Kraljevac (Király)-szigetnek nevezik.

A *Szent Lőrinc katedrális* román, gótikus és reneszánsz stílusjegyeket is hordoz magán. A főkapu faragása, a középkori dalmát szobrászat egyik legjelesebb alkotása, éppen a tatár támadás előtt készült el, 1240-ben. Alkotója a helyi Radovan mester. A katedrálishoz csatlakozik az Orsini János kápolna, a dalmáciai reneszánsz remeke, Niccolo Fiorentino alkotása.

A székesegyház kincstárában több más egyházi emlék között őrzik IV. Béla király koronázó palástjának kármuszját. Az igazgyöngyökkel díszített, himzések pajzs alakú csuklyán Pannónia védőszentje, Szent Márton látható, amint köpenyét kettévágja, és egy koldusnak adja. A kincsek közt található egy ezüst kézmosó kancsó és a hozzátartozó tál is, melyet Nagy Lajos király felesége, a tragikus sorsú Erzsébet ajándékozott a templomnak.

1322 és 1358 között velencei uralom alá került, majd Nagy Lajos szabadította fel. 1420-ban véres ostrommal hódította meg ismét Velence. Számos traui polgár és nemes, köztük a város püspöke a magyar királyságba menekült.

A traui kőfaragók messze földön híresek voltak. Mátyás király budai és visegrádi palotájának díszítésében számos itteni dalmát kőfaragó vett részt. A király legkedveltebb szobrása a traui születésű *Giovanni Dalmata* volt, aki korábban Rómában is dolgozott. Mátyás nemességét és birtokot adományozott Dalmatának, akinek legismertebb fennmaradt műve a „diós-györi Madonna”. A reneszánsz márványoltár sajnos csak töredékesen maradt meg, az ülő Madonnát ábrázolja, Szent Katalinnal és Luciával. Visegrádon két gyönyörű vörösmárvány reneszánsz díszkút, a Múzsák kútja és a Herkules-kút őrzi Dalmata emlékét.

A város szülőtte a XVI. század eleji török elleni háborúk kiemelkedő alakja, *Beliszló Péter*, aki II. Ulászló király uralkodása idején veszprémi püspök volt. Horvátországban, egy török ellen vívott ütközetben esett el, 1520-ban. A veszprémi székesegyházban temették el. Szülőháza falán a XX. század híres horvát szobrása, Meštrović domborműben állított neki emléket.

A mohácsi vész után a magyar királyság traui kapcsolatai megszakadtak.

Split (Spalato)

Dalmácia középső részén található Horvátország második legnagyobb városa, Split, amely Diocletianus császár palotájából fejlődött várossá. A középkorban három évszázadon keresztül magyar királyok uralták. Kálmán, II. Géza, III. Béla, II. András, IV. Béla, Károly Róbert, Nagy Lajos is vendége volt a palotának.

A spalatoai püspök 925-től egész Dalmácia és Horvátország érseke volt. Spalatoai Tamás krónikája szerint a városlakók eleinte ellenálltak Könyves Kálmán seregeinek, de amikor látták, hogy a király engedékenyen bánik velük, meghódoltak előtte. 1108-ban Könyves Kálmán a traui diplomával azonos tartalmú privilégiumokat adott a városnak. II. András innen indult tízezer lovag élén a Szentföldre az 5. kereszties hadjáratba. A király csapatait alig tudták elszállásolni a városban. A mai napig fennmaradt a híre annak a Makó nevű vitéznek, aki a dalmát bortól megrészegetett, és már azt hitte, Jeruzsálemben van. Azóta mondják: messze van, mint Makó Jeruzsálemtől.

A tatárjárás idején IV. Béla ide küldte családját, de a királyné a spalatoiak kapzsiságától tartva inkább Klisza várában húzódott meg.

A *dóm* portálja feletti timpanonban helyezték örök nyugalomra IV. Béla király (Klisszában) betegségben meghalt két leányát. A kopsorsó 113 cm hosszú és 51 cm széles. A szarkofág homlokzati oldala előtt egykor egy márványtábla volt, a következő latin nyelvű felirattal: „Ebben a sírban fekszenek élettelenül a nevezetes Katalin és ragyogó Margit, IV. Béla király és Mária Lascaris görög királynő leányai. Az istentelen tatárok elől menekültek, meghaltak Klisszában, és ide hozták őket Spalatumba, az Úr 1200. évében, és adj hozzá még 42-t, amikor ezt olvastod.” A dóm harangtornyát román stílusban V. István király lánya, Magyarországi Mária kezdte el építeni. Károly Róbert hitvese, Erzsébet gótikus stílusban folytatta, aki antik, római köveket hozatott az építkezéshez.

A székesegyház faragott főkapuja 1214-ben készült, belsejében Giorgio Dalmata domborműveit lehet megcsodálni. A bejáratot két kő oroslán őrzi, hátukon emberi alakokkal. A meg szálló velenceiek a magyar uralkodókat, családtagjaikat ábrázoló domborműveket, szobrokat

és feliratok egy részét levették, eltávolították. Így akarták az emlékezetből is eltüntetni a magyar fennhatóság bizonyosságait.

A velencei hódítóktól Nagy Lajos király szerezte vissza a várost. 1357 tavaszán a horvát-dalmát bán vezette magyar sereg sorra hódítja meg a dalmát városokat. A katonai sikerek hírére Spalatoban felkelés tört ki. A velencei podestát és a helyőrséget elfogták, börtönbe zárták, a bástyákra pedig kitűzték a magyar király lobogóját. A nyáron a király is a városba érkezett, ünnepélyesen megerősítette a város privilégiumait, az év végére már a környező szigetek is a magyar király fennhatósága alá kerültek. 1358-ban Nagy Lajos megkötöi a zárai békét, mely rögzíti egész Dalmácia magyar királysághoz való tartozását. Spalato életében nyugodt évtizedek következnek, a békés építés, fejlődés ideje. 1420-tól Spalato közel 400 évig a velencei köztársaság uralma alá kerül.

Klis (Klissza)

Dalmácia legfontosabb vára Splittől északkeletre, magas sziklaormon áll. Dalmácia magyar kézre kerülése után királyi vár lett. A Muhi csata után 1242-ben IV. Béla király először ide menekítette családját, a szent koronát és más kincseket. Velük jött sok nemesasszony, kik a tatárok miatt özvegyességre jutottak. Két lánya, Katalin és Margit hercegnő 1242 márciusában itt hunytak le örökre szemüket. Valószínűleg itt született később szentté avatott leánya, aki szintén a Margit nevet kapta. A királyi család innen ment tovább Trauba. A mongol sereg azt hitte, hogy a király itt tartózkodik, és ostromolni kezdte a várat, de bevenni nem tudta. A királyné a tatár had végleges elvonulása után is itt tartózkodott a királyi gyermekkel 1242 szeptemberéig.

Spalato többször is összetűzött a klisszai várőrséggel. A vár 1294-ben a Šubićoké, 1356-tól Nelipic Iváné, 1390-ben a bosnyák király foglalta el. 1394-ben került újra magyar kézre. 1406-tól 1436-ig ismét a Nelipicéé, majd újra királyi vár. A XV–XVI. században a török elleni harcokban kapott újra fontos szerepet. Krussich Péter várkapitány hősi halála után, 1537-ben került a törökök kezére. Klissza volt az utolsó erődtámasz Dalmáciában, melyen még a magyar királyok zászlaja lobogott. 1596-ban néhány elszánt horvát vitéz még visszafoglalta a várat, de nem tudták megtartani, ismét a velenceiek léptek közbe, s megakadályozták, hogy a tengeren utánpótlást kapjanak a védők. Végül 1648-ban Velence hódította el a töröktől és 1797-ig birtokolta.

Dalmát szigetek

Brač (Brazza) sziget első lakói az illírek, őket követték a rómaiak, bizánciak. 1102-ben Könyves Kálmán uralmát ismerte el, majd felváltva a XV. századig a velenceiek és a magyar-horvát királyok váltogatták egymást. Nagy Lajos visszafoglalja, de 1420-tól ismét velenceiek uralják majd négy évszázadon keresztül. A sziget sokáig kőbányáról volt híres, az Adria part palotái, templomai az itteni kőből épültek.

Hvar (Lesina) szigetét is Könyves Kálmán veszi a korona birtokába, majd a velencei-bizánci fennhatóság alól III. Béla király foglalja vissza. 1278 és 1357 között ismét Szent Márk köztársasága váltja fel, majd Nagy Lajos szerzi vissza a többi dalmáciai várossal. Később Ragusa illetve Velence fennhatósága alatt állt. A velenceiek kihasználták kedvező fekvését, szélvédett kikötőjében telett hadiflottájuk.

Korčula (Curzola) sziget története is hasonló. A birtoklásáért vívott harcokban a Magyar Királyság, a Velencei és a Raguzai Köztársaság játszott szerepet. 1417-ben Zsigmond király Gara Miklós nádornak adományozta. Tőle Raguzához került, amely 1808-ig birtokolta.

A **Mindszentelek templomában** érdemes megtekinteni *Trogiri Balázs* 1420-ban készült 12 részből álló Jézus táblaképét, aki Zsigmond királytól kapott megbízást az oltárkép elkészítésére.

Korčulai eredetű a Tallóci (Thallóczy) család, amely kiemelkedő szerepet vállalt a török ellenes honvédő harcokban. Zsigmond király *Tallóci Matkóra* és testvérére *Frankóra* bízta Szörénytől a horvát tengerpartig terjedő határszakasz őrzését. Frankó Hunyadi Jánossal együtt harcolt a várnai csatában. *Tallóci János* pedig Nándorfehérvárt védte az 1440-es ostrom idején. Maroknyi hadával a török sereget hét havi erőfeszítés után elvonulásra kényszerítette. Vránai perjel volt, perjelsége védelmében esett el 1445-ben.

Orebić

Korčulával átellenben, a Pelješac-félszigeten fekszik. Nevét egy ősi tengerész familiáról kapta. A település a dalmáciai hajózás bölcsője, a hajóskapitányok városának is nevezik. A XVII–XIX. században 33 vitorlás hajóból állt az orebići flotta, kapitányai bejárták az egész világot.

A hegyoldalban álló *Ferences kolostorban* lévő egyik nagyméretű festmény Kapisztrán Szent Jánost ábrázolja, a háttérben a magyar és török sereg harca látható.

Dubrovnik (Raguza)

Dalmácia legszebb városa, az Adria gyöngyszeme Raguzai Köztársaság néven századokon át önálló városállam volt. A VII. század derekán az avarok elől menekülő görögök alapították. Az óváros területe ekkor még csak egy kis sziget volt. 1204-ig Bizánchoz tartozott, 1358-ig Velence uralmát ismerte el. Ez alatt az idő alatt alakult ki velencei mintára a köztársaság politikai rendszere. Fokozatosan fejlődtek ki a városi autonómia intézményei. 1235-ben már működött a nemesekből álló nagytanács, 1252-ben a szenátus intézménye. 1272-ben született meg a város életét szabályozó állami rendelet. Ez a rendelet – lényegét tekintve – a köztársaság bukásáig változatlan maradt.

Nagy Lajos Velence elleni sikereit látva Raguza 1358-ban küldöttséget menesztett Visegrádra. A zárai békeszerződés értelmében a magyar-horvát királyok védelme alá kerül, s 1526-ig, a mohácsi vészig ott is marad. Az 1358 júniusában Visegrádon kelt oklevél megerősíti Raguza kiváltságait és kötelezettségeit. Elvben a horvát bán igazgatta a király nevében. A valóságban azonban a városállam teljes függetlenséget élvezett, jelképes összeget, évi 500 aranyat fizetett Nagy Lajosnak és utódainak. Évente háromszor dicsőítő éneket zengtek a templomokban a király tiszteletére, akinek, ha a városba jött, uralkodónak kijáró kíséretet adtak. Felvonták a magyar lobogót, kitűzték a magyar király címerét. Raguza Nagy Lajostól kapta címerét, mely voltaképpen az Árpádok címere. Igaz, az idők során megváltoztatták színeit: kékre cserélték a vörös mező ezüst sávjait.

Az 1396-os nikápolyi csatavesztés után Zsigmond király kalandos úton jutott el Raguzába, és a közeli Lokrum szigetén szállt meg. A raguzaiak privilégiumait sorra megerősítették a későbbi uralkodók. Fennmaradt I. Ulászló ilyen jellegű oklevele 1444-ből. Mátyás király is jó kapcsolatokat ápolt a Raguzai Köztársasággal. 1459-ben megerősíti a korábban adott kiváltságokat.

A város lakossága ebben az időben nagyon vegyes volt, laktak itt szlávok, görögök, zsidók, németek, és egy sajátos helyi nyelvet beszéltek. Bár a lakosság többsége horvát volt, nem akart Horvátországhoz tartozni. Megpróbált a lehető legnagyobb önállóságra szert tenni, gazdaságát pedig kereskedelmével fellendíteni. Kereskedett Velencével, Szerbiával, a Török Birodalommal. Hamarosan Velence tengeri vetélytársává nőtte ki magát.

A XV. századtól 12 500 aranyat fizet a törököknek, majd a mohácsi vész után formálisan is a szultán hűbérese lesz, de továbbra is megőrzi önállóságát, vigyáz függetlenségére. A XV–XVI. század volt Raguza virágkora. Kétszáz gályából álló flottája, mely a világon a harmadik volt, nemcsak a Földközi-tenger térségét járta. A helyi arisztokrácia fényűző palotákat építtetett, a városban rengeteg művész dolgozott.

Bár a török megszállást elkerülte, 1667-ben súlyos földrengés döntötte romba, és nyomában tűzvész pusztította el a várost, a katasztrófának a lakosság fele, mintegy 4000 ember esett áldozatul. A földrengés mérföldkő volt a város életében, ezután sok minden megváltozott, még az időszámítás is. A hivatalos okmányok keltezésében is a nagy földrengéstől számították az éveket. Ekkor indult meg a városállam hanyatlása. 1808-tól a francia megszállás vetett véget az önálló városállamnak. Napóleon bukása után a Habsburg Birodalomhoz csatolták, s 1918-ig annak fennhatósága alatt maradt.

Raguza, a mai Dubrovnik templomaiban számos magyar ereklyét, műkincset őriznek. Valószínűleg a török által kiraboltság magyarországi kolostorokból kerülhettek raguzai kereskedők közvetítésével Raguza templomainak és kolostorainak kincstárába a magyar szent királyok, Szent István és Szent László ereklyéi. Itt őrizték meg a legfontosabb magyar ereklyét, a Szent Jobbot is. Szent István jobb kezét Mária Terézia kérésére adták vissza.

A *Ferences templom és kolostor* XIV. századi gótikus emlék. A kolostor kerengőjét késő román stílusban építették 1317-ben. Itt van a kontinens legrégebbi gyógyszerháza, ugyanebből az évből. Az egyik ereklyetartóban a város védőszentjének, Szent Balásznak csontjai találhatók. Ugyanitt őrzik Szent László király alkarját tartalmazó aranyozott ereklyetartót. Rajta latin nyelvű felirat hirdeti: MANUS SANCTI VLADISLAVIS MARTIRIS REGIS UNGARORUM, azaz Szent László, a magyarok mártír királyának keze.

Ugyancsak magyar ereklyét őriz a középkori, XIII. századi *Domonkos templom*. Kolostorában gyönyörű XV. századi késő gótikus-reneszánsz kerengő található. Kincstárában Szent István királyunk koponyadarabja egy ezüst ereklyetartóban látható. Az ereklyét IV. Béla menekítette ide a tatárjárás idején.

Itt őrizték egyik legbecsebb ereklyénket, a Szent Jobbot is. Talány, mikor került Raguzába. Az egyik elképzelés szerint még a tatárjárás idején, IV. Béla vitte magával, és a raguzai domonkosok őrzetére bízta. Györffy István szerint 1541-ben Fehérvárról a törökök rabolták el a Szent Jobbot, és a Balkánon eladták, így tűnt fel 1590-ben Raguzában, ahol a domonkos szerzetesek ezüst ereklyetartót készítettek számára, 1618-ban pedig leltárba is vették. Mária Terézia 1771-ben szerezte vissza, majd ünnepélyesen Budára hozták. A Szent Jobb visszaszerzésében kiemelkedő szerepet játszott egy magyar jezsuita, Pray György.

A *székese gyház* eredeti épülete elpusztult a nagy földrengés idején, és helyére barokk katedrális emeltek. Kincstárában több értékes műkincs található. A kincstárát három különböző zár, három különböző kulccsal nyitotta, melyeket a város egy-egy méltósága őrzött. A gyűjtemény legértékesebb darabja Szent Balázs XII. századi koponya ereklyetartója, a császári korona stílusában készült. A szent kar- és lábcsontjának darabjait egy jobb kezű formázó aranyból készült ereklyetartó tartalmazza. Egy kereszt alakú ereklyetartóban őrzik a Szent Kereszt egy nagyobb darabját. Értékes kincse a Kiszűz pólója, amelyből Zsigmond király és a pápa kapott egy-egy darabkát. Zsigmond 1396-ban a városban tartózkodott, erről tanúskodik a város három tanácsának együttes jegyzőkönyve, amely feljegyzi az ajándékozás tárgyát is.

Számunkra a gyűjtemény legfontosabb darabja Szent István király álkapsát és fogait tartalmazó, valamint a vele egy tartóra függesztett Szent László király karcsont ereklyéje. Érdekes láttnivaló egy állatfigurákkal díszített tál és egy kancsó, mely helyi ötvösök munkája, és Raguzai érseke készíttetett Mátyás királynak. Az ajándékokat már nem tudták átadni, a király váratlan halála miatt. Talán ezért menekültek meg a kiváló ötvösmunkák az utókor számára.

A horvát tengerpart dalmáciai szakaszán Zárától Raguzáig mutatuk be a magyar történelem és a magyar-horvát közös múlt emlékeit. Számptalan értékemlék került el a pusztulást Dalmáciában, s őrződött meg, mint a magyar múlt egy darabja. A nyolc évszázados együttélés alatt a két kultúra számos ponton érintkezett, fonódott össze és hatott egymásra. Ezek az emlékek segítenek a két nép művészetének, történelmének, kultúrájának jobb megismerésében.

Udvarhelyi Nándor

Irodalom: *Annabel Barber:* Vendégváró Dubrovnik Miskolc. 2002.; *Bertényi Iván:* Magyarország az Anjouk korában Bp. 1987. ; *Budai Zoltán:* Horvátország. Isztria, Dalmácia és az Adriai-part szigetei Bp. 1999.; *Csorba Csaba:* Legendás váraink Bp. 1999.; *Csorba Csaba:* Rejtélyes váraink Bp. 2001.; *Dr. Fehér György:* Varrázslatos tájak. Kvarner-öböl és Észak-Dalmácia Bp. 2002.; *Kristó Gyula:* Az Aranybullák évszázada Bp. 1976.; *Magyar kódex 2.* Magyarország művelődéstörténete 1301-1526 Lovagkor és reneszánsz Bp. 1999.; *Makk Ferenc:* Magyarország a 12. században Bp. 1986.; *Tóttösy Ernő:* Dalmácia (Történelem, diplomáciai történet, magyar vonatkozások) Bp. 1992.

